

Bácsatyai Dániel

A KALANDOZÓ HADJÁRATOK NYUGATI KÚTFŐI

HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Bp. 2017. 296 oldal

Gombos Ferenc Albin *Catalogusa* nélkülözhetetlen kalauza a magyar középkor kutatásában tevékenykedők számára. Az Árpád-korról fennmaradt forrásszövegek összegyűjtése, rendszerezése és kiadása önmagában is olyan tiszteletreméltó eredmény, amely előtt mindmáig fejet hajt az utókor. Azonban a megkerülhetetlen, monumentális műnek egyúttal két olyan alapvető gyengéje van, amely nehézségeket gördít a kutatók elé. Az egyik közvetlenül a *Catalogus Fontiumot* érinti. Ismeretes, hogy Gombos korai halála miatt a szorgalmas, népszerűsítő munkákat is író kutató nem tudta befejezni a *Catalogus* munkálatait: pont a leglényegesebb rész, a forráskritikai apparátus maradt ki belőle. A másik azonban magával a katalógussal mint irodalmi műfajjal áll összefüggésben. A magyar vonatkozású részek kiragadása az egyes, egymástól nem ritkán nagyon különböző szövegekből egyrészlől tényleg megkönnyíti a kutatói munkát, másrészlől azonban sajátos célokat követő szintézisként azt a csalfa képzetet kelti, hogy az egyes szövegrészletekből minden további nélkül rekonstruálni lehet a magyar történelem egy-egy korszakát, fontosabb eseményeit. Ennélfgova örvedetes, hogy az elmúlt években több olyan doktori értekezés is született, amelynek középpontjában a *Catalogus* egy-egy forráscsoportjának kritikai vizsgálata áll, illetve már negyedik köteténél tart a 10–12. századi magyar történelemre vonatkozó forrásrészletek magyar nyelvű fordításának kiadása a Szegedi Középkortörténeti Könyvtár sorozatában, amelyben sok minden mellett a *Catalogus Fontiumban* megjelent textusokkal is találkozhatunk.

A jelen könyv, amely a szerző PhD disszertációjának nyomtatott változata, Körmendi Tamás és Csákó Judit a magyar történelem francia elbeszélő forrásairól írott munkái után a magyar törzsszövetség kalandozó hadjáratai nyugati kútfőinek problémakörét dolgozta fel. A témaválasztás már önmagában is dicséretes és fontos. Nem vitás ugyanis: a középkori magyar történelem egyik legérdekesebb és legvitatottabb korszakáról van szó, amelynek a jelentősége messze túlnyúlik a magyar történelmen, hiszen a nyugati kultúra magyarsággépét alakító és mindmáig nagymértékben meghatározó eseménysorról beszélünk, amely a szak-történészeknél kívül a lelkes amatőrök és még lelkesebb dilettánsok fantáziáját is megmozgatja, s melynek részletei iránt a nagyközönség is élénk érdeklődést mutat.

A névmutatóval, térképekkel, idegen nyelvű összefoglalóval és gazdag irodalomjegyzékkel ellátott kötet majd háromszáz oldalas terjedelemben foglalkozik fő tárgyával, s két alapvető nagy részre bontható. Szerzőnk először a burgundiai magyar kalandozások helyszíneit veszi górcső alá, bemutatva az egyes forrásokat és a francia történetírás idevágó régebbi és újabb eredményeit is. A második, terjedelmesebb nagy szövegrészben pedig a kalandozók és a Karolingok szövetségére vonatkozó egykorú kútfőket mutatja be. Ez utóbbi nagyobb könyvfejezet a klasszikus irodalomtörténeti műfajok szerint taglalja az egyes forrásokat, így külön tárgyalja az annalisztikus, hagiográfiai munkákat, a szakzsargonban krónikának vagy gesztának nevezett történeti elbeszélő munkákat, a nekrológiumokat, illetve a vonatkozó diplomatikai forrásokat. Külön fejezetbe került a kalandozások kései, 11. századi hagyományának bemutatása.

Bácsatyai munkája már csak a rengeteg különböző és a forráshierarchia eltérő fokain álló szöveg rendszeres és alapos feldolgozása miatt is komoly tudományos teljesítmény. A szerző – ahogy erről maga vall a bevezetőben – egy modern kézikönyvet szeretett volna írni Gombos *Catalogus*ának egy nagyobb forráscsoportjáról. Ennek a céljának maradéktalanul eleget is tett. Bárki, aki kézbe veszi a könyvet, megtalálja benne az egyes szövegekhez tartozó nélkülözhetetlen szakirodalmi kritikai apparátust, amely – reményeim szerint – újabb részstanulmányok születéséhez vezet majd. Azonban megítélésem szerint az itt bemutatott könyv több

egy egyszerű, a polcra bármikor levehető kézikönyvnél. A szerző ugyanis számos kisebb-nagyobb történeti probléma mellett három olyan kérdésben is állást foglalt, amely döntően befolyásolja a magyar törzsszövetség kalandozó hadjáratairól alkotott képünket. A következőkben ezekre szeretnék kitérni bővebben.

A kalandozások történetét fenntartó kútfők, különösen a kolostori évkönyvek egyik legfontosabb kérdése volt mindig is, hogy mennyiben tekinthetők valósnak a bennük hátrahagyott történetek a magyarok nem ritkán pusztító, romboló, fosztogató hadjáratairól. Szerzőnk – véleményem szerint helyesen – szembeszáll a nyugat-európai forráskutatást korábban eluraló úgynevezett minimalista nézetekkel, amelyek nem egy esetben valótlanok, késői, esetleg a kolostori vagyontájról hiányait megokoló magyarázatnak tekintették az egyes magyar vonatkozású katonai eseményeket a forrásokban. Bácsyati kutatásainak köszönhetően kimutathatóvá vált, hogy az esetek többségében valós eseményekre épülő hagyományról van szó, s a ránk maradt hírek ráadásul – miként ezt Rather veronai püspök írásai is jelzik – nem egyszer összetett, ráadásul nem kizárólag ellenségeskedésből álló kapcsolatrendszerre utalnak a nyugati lakosság és a magyarok között. Tegyük hozzá persze: Bácsyati mindezt egy esettanulmány keretei között mutatta be, így az egyes források majd további részletekbe menő vizsgálatot tesznek szükségessé, különös tekintettel arra, hogy nagyon különböző struktúrájú, célú szövegekről van szó, amelyek önmagukban sem problémamentesek. A könyvben bemutatott eredmény azonban alátámasztja annak a cseh történetírásban legutóbb Martin Wihoda által hangoztatott véleménynek a helyességét, mely szerint a pozsonyi csata utáni évtizedekben komoly, és mindennapi kapcsolatok voltak a magyarok és a morva területeken élők között, amelyben sokkal nagyobb szerepet játszottak a békés ügyek, mint a háborúk.

A könyv másik fő eredménye a nyugati kalandozó hadjáratok időrendjét érinti. A szerző által az egyes forrásszövegeken önmagában elvégzett alapos vizsgálatának köszönhetően nem egy kútfő esetében újra lehetett datálni a bennük fenntartott eseményeket, ami részben módosítja a magyar törzsszövetség hadjáratainak időrendjét. Ezzel – talán nem túlzás – Bácsyati Dániel alapvető, kézikönyvszerű tudásunk gyarapodásához járult hozzá, a könyv végén található időrendi táblázat pedig segít eligazodni az események rekonstrukciójában.

A nem egy helyen pontosított kronológiai adatokkal függ össze a monográfia harmadik legjelentősebb eredménye. Itt a nyugati kalandozó hadjáratok jellegéről van szó, azaz hogy spontán, szervezetlen, vagy épp ellenkezőleg: megszervezett és tervszerű cselekményekkel állunk-e szemben, és ha ez a helyzet, akkor milyen szintű volt a szervezetsége a kalandozó háborúknak? E kérdés eldönthetősége már csak azért sem érdektelen, mert Deér József hajdani tanulmánya óta – amelyben a neves történész a nyugatra vezetett kalandozó vállalkozásokat a magyar törzsszövetségi hatalmi rend hanyatlásával kötötte össze – elsősorban az egyes, jellemzően határmenti törzsek saját ügyének tekintette. A magyar középkorkutatásban több vita is lezajlott ebben a kérdésben, gondoljunk csak Kristó Gyulára és állandó vitapartnerére, Györffy Györgyre, akik a magyar állam, illetve intézményrendszerének kialakulása tekintetében a kalandozó hadjáratok jellegének kérdésében sem értettek egyet teljesen. Szerzőnk a hadjáratok kronológiáját érintő eredményei segítségével elsősorban Kristó Gyula elképzeléseivel száll szembe, és inkább törzsszövetségi szintű szervezetségűnek tekinti a hadjáratokat, amelyeknek határozott, I. Henriket adófizetésre kényszerítő céljai voltak. Persze – tegyük hozzá rögtön –, a magyar törzsi államszervezetről mindmáig talán a legmaradandóbb képet festő Kristó Gyula maga sem tartotta teljesen kizártnak azt, hogy létezett egyfajta egységes törzsszövetségi – jobb szó híján – külpolitika, mint ahogy Györffy sem zárta ki a törzsi szintű „egyenieskedést” a hadjáratok tekintetében. Bácsyati érvelésében különös jelentőséget kap Vajay Szabolcs jól ismert elméletének meggyőző cáfolata. Ismeretes, hogy Vajay német nyelven megjelent könyvében arra az álláspontra helyezkedett, hogy a magyar törzsek a trónjukat veszített nyugati-frank uralkodók hívására és kérésére vettek részt a harcokban. Ezt az

elméletet már Kristó Gyula is több helyen megcáfolta, Bácsyati eredményei pedig további adalékokkal szolgálnak tarthatatlanságához. Zárójelben kell megjegyezni: Vajay munkája elsősorban abban a szellemi környezetben volt jelentős, amelyben éppen virágkorukat, jobban mondva másodvirágzásukat élték a nagymorva elitek és a Karolingok szövetségéről szóló elméletek, amelyekkel szemben egyfajta ellenszövetségként jól mutatott a magyarok és a nyugati-frankok szövetségének teóriája. Más kérdés persze, hogy a források ellentmondanak Vajaynak, ahogy az itt bemutatott könyv is több helyen rámutat.

Egy ilyen könyvismertetésben nyilván nem lehet kitérni minden egyes érdekes részletre, amelyet egy részletes, több száz oldalas monográfiában talál az olvasó. Összefoglalva megállapítható, hogy Bácsyati Dániel könyve bizonyára megkerülhetetlen munka lesz a honfoglalás utáni évszázad, illetve a magyar törzsszövetség kalandozásai iránt érdeklődők számára. Önmagában az egyes források további kutatásához szükséges szakirodalom feldolgozása is tiszteletreméltó eredmény, azonban a munka főbb megállapításai, különös tekintettel a hadjáratok szerveztségének kérdésére, újabb fontos szempontokkal szolgálhatnak az államalapítás előtti időszak történetére nézve is.

Bagi Dániel

Tringli István

SZOKÁS ÉS SZABADSÁG

Tanulmányok a középkori magyar jogszokások és kiváltságok történetéhez

Line Design, Bp. 2017. 239 oldal

Tringli István tanulmánykötetében az elmúlt húsz évben megjelent, a középkori magyar szokásjog egyes részjelenségeit elemző tizenkét írását három tematikus egységbe rendezve (*A szokások, A szabadságok, Három vitatott kérdés: a közgyűlés, a vásári szabadság és a kodifikáció*) közli újra. Bár az elemzések többsége alapvetően egy-egy részterület (például közgyűlések szokásjogi gyakorlata, malomjog, vadászati jog, városi és vásári szabadságok) bemutatásából indul ki, az már az előszóból kitűnik, hogy a magát „elméleti megközelítéstől idegenkedő középkorásznak” tituláló szerző nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy számos lényeges kérdésben új alapokra helyezze a korszak legfontosabb jogforrásának, a szokásjognak kutatását és történetét. A szerző a történetírás, az „egyedi és történeti módszerrel kikutatott válasz” elsődlegességét hangsúlyozza a filozófiai és az antropológiai megközelítéssel szemben. Míg e két utóbbi nézőpont említése teljesen esetleges, sokkal lényegesebb a történések számára is gyakran kényelmes kiindulópontként szolgáló historiográfiai megközelítés kritikája, illetve a (kritikai) jogtörténetírás és a történetírás szemléletbeli különbségeinek hangsúlyozása.

Természetesen nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy Bónis György 1972-ben megjelent, a *Középkori jogunk elemei. Római jog, kánon jog, szokásjog* című korszakalkotó könyvének megjelenése óta eltelt időszakban (sőt már korábban is) erősen megfogyatkozott a középkori jog elmélyült kutatásával foglalkozó, jogász képzettségű jogtörténészek száma és aktivitása. Mégis egyetérthetünk Tringli Istvánnal abban, hogy e két megközelítés, a fogalom- és nyelvhasználati, valamint a témaválasztási különbségek ellenére képes az egymás mellett élésre, és képesnek kell lennie a „kölcsönös elfogadásra” is. A recenzens reményei ezen jóval túlmutatnak: meggyőződése, hogy e két megközelítés kiegészíti egymást, s a két szakterület művelői nem lehetnek meg egymás eredményei nélkül. Amikor pedig kooperációra kerül sor (így